

Eloisuudesta etäännyttämiseen

Lainaukset retorisisina keinoina Paavalin argumentaatiossa

JOHDANTO

Paavalin Roomalaiskirjeessä on noin 55 eksplisiitistä lainausta Vanhasta testamentista.¹ Kirjeessä on kohtia, joissa koko argumentaatio rakentuu lainausten varaan. Esimerkiksi luvussa kymmenen lainaukset muodostavat peräti kolmanneksen luvun tekstimassasta. Mitä kaikki nämä lainaukset tekevät kirjeessä? Millaisia tehtäviä niillä on argumentaation osana? Miten ne suhteutuvat Paavalin omin sanoin muotoilemiin osuuksiin?

Näihin kysymyksiin on usein vastattu puhumalla lainauksista auktoritatiivisina ”todisteina” (proof-texts): lainausten tehtävä olisi todistaa Paavalin sanat oikeiksi kirjoitusten arvovaltaan tukeutuen. Toisaalta huomiota on kiinnitetty enemmän siihen, miten Paavali itse lukee kirjoituksia, kuin siihen, miten hän käyttää niitä argumentaatiossaan. Paavalin vivahteikas ja monipuolinen tapa käyttää lainauksia eri tarkoituksiin ei toistaiseksi ole saanut ansaitsemaansa huomiota tutkimuksessa. Samoin vähälle huomiolle on jäänyt se, millä keinoin Paavali nivoo lainaukset osaksi omaa tekstiään niin, että eri kirjoitusten kohdista koostettu tilkkutäkki muodostaa jokseenkin yhtenäisen kokonaisuuden.

Millaisissa eri tehtävissä lainauksia ylipäänsä voidaan käyttää? Miten ne edistävät argumentointia? Luontevinta olisi kääntyä antiikin retoriikan

puoleen, jotta voitaisiin sanoa, miten näihin kysymyksiin vastattiin Paavalin aikana. Antiikin retoriikan oppaat ovat kuitenkin hyvin niukkasaniaisia lainausten suhteen. Aristoteles ja Quintilianus toteavat molemmat, että oikeudenkäyntipuheissa runoilijoiden lainaaminen voi olla eduksi.² Retoriikan oppaissa ei kuitenkaan muotoilla lainausten käyttö-

- 1 Lainauksen tarkka lukumäärä riippuu siitä, miten lainaus määritellään. Tässä lainaukseksi luetaan kohta, jonka osoittaa lainaukseksi 1) johtolause (esim. ”kuten on kirjoitettu”), 2) muu tekstin tulkinnan yhteydessä käytettävä vakiintunut ilmaus (vrt. Room. 10:6 ”se on”), 3) selvä syntaktinen tai tyylillinen jännite ympäröivään tekstiin (esim. yllättävä persoonapronominin vaihtuminen) tai 4) merkittävä sanasanaisuus jonkin kirjoitusten kohdan kanssa. Viimeisin kriteeri on kiistelty ja tulkinnanvarainen: kuinka merkittävä sanallisen vastaavuuden tulisi olla? Tarkan sanamäärään perustuvan määrittelyn (esim. viisi peräkkäistä sanaa) sijaan tärkeämpää on sanojen ja muotojen harvinaisuus.
- 2 Aristoteles kirjoittaa ”vanhoihin todistajiin” vetoamisen hyödyllisyydestä oikeuspuheessa tarkoittaen ”runoilijoita ja muita mahdollisia tunnettuja henkilöitä, joiden ratkaisut ovat tunnettuja” (*Retoriikka* 1.15). Lisäksi Aristoteles viittaa yleisten, sanamuodoltaan vakiintuneiden periaatteiden käyttöön (*Retoriikka* 2.21). Quintilianus toteaa kirjailijoiden lainaamisen tuovan erityistä painoarvoa, koska heidän lausumansa eivät suoraan liity kyseiseen oikeusjuttuun (*Institutio Oratoria* 2.7.4) ja hän huomauttaa myös, että lainaukset edistävät puhujan asiaa kauniilla kielellään (*Institutio Oratoria* 1.8.10–12).

tavoista yleisiä periaatteita, joita voitaisiin soveltaa Paavalin kirjeisiin.

Sen sijaan lingvistiikan ja puheviestinnän tutkijat ovat tarkastelleet viime vuosikymmeninä lainausten erilaisia funktioita ja itse lainausprosessia näkökulmista, joilla on annettavaa myös raamatuntutkimukselle. Paavalin kirjoitusten käyttöä tutkinut Christopher Stanley poimii näiden teorioiden kiinnostavimmat tulokset ja pohtii niiden antia Paavali-tutkimukselle artikkelissaan vuodelta 1997.³ Näiden teorioiden soveltaminen käytännön tutkimuksessa on kuitenkin jäänyt vähäiseksi: Stanley ei juurikaan havainnollista asiaa konkreettisilla tekstiesimerkeillä. Tässä artikkelissa hyödynnän kahta lainaustutkimuksen teoriaa ja tarkastelen, miten ne voivat valottaa Paavalin tapaa käyttää lainauksia Roomalaiskirjeessä. Ensin esittelen Richard Clarkin ja Herbert Gerrigin teorian lainaamisen luonteesta ja lainausten erilaisista funktioista. Sitten tarkastelen Meir Sternbergin ajatuksia siitä, miten lainauksen kontekstin muuttuminen vaikuttaa lainauksen merkityksen konstruointiin.⁴ Avaan kumpaakin teoriaa käyttämällä tekstiesimerkkejä Roomalaiskirjeen luvuista 9–11. Näiden teorioiden avulla tarkastelen Paavalia näkökulmasta, joka tulee lähelle redaktio- ja retorisen kritiikin tavoitteita: Paavali nähdään aktiivisena vanhemman tradition muokkaajana, joka käyttää lainauksia osana retoriikkaansa saadakseen viestinsä perille.⁵ Artikkelin viimeisessä osassa pohdin tarkemmin näiden lähestymistapojen liittymistä viimeaikaiseen keskusteluun Paavalin kirjoitusten käytön tutkimuksessa.

LAINAUSTEN TEHTÄVIÄ JA KÄYTTÖTAPOJA

Herbert Clarkin ja Richard Gerrigin muotoilema ja heidän yhdessä Elizabeth Waden kanssa kehittämänsä teoria selittää, miksi lainauksia ylipäänsä käytetään. Teoria perustuu ennen kaikkea puheviestinnän tutkimukselle, mutta sen monet piirteet ovat sovellettavissa kirjalliseen viestintään. Toisin kuin usein oletetaan, lainauksia ei Clarkin ja Gerrigin mukaan käytetä vain silloin, kun puhuja arvelee voivansa toistaa alkuperäisen sanamuodon tarkasti. Lainauksia käytetään ennemminkin tyyllillisistä ja retorisisista syistä silloin, kun lainaaja haluaa esittää

havainnollisesti, minkälainen varhaisempi kommunikointitilanne oikeastaan oli. Lainaukset eivät raportoi alkuperäisen tilanteen kulkua, vaan ne esittävät sen jostain näkökulmasta. Tästä juontaa lähestymistavan englanninkielinen nimi ”demonstration theory”. Lainaus mahdollistaa sen, että kuulijat saavat käsityksen, millaista olisi kokea lainauksen alkuperäinen tilanne.⁶

Lainaus ei kuitenkaan koskaan pysty välittämään alkuperäisen kommunikointitilanteen kaikkia piirteitä vaan lainaaja valitsee, mitä hän ottaa mukaan ja mitä jättää pois sen mukaan, mitä hän haluaa lainauksellaan ”demonstroida”.⁷ Tämä lainaajan toiminnan valikoiva luonne näkyy myös Paavalin lainauksissa: hän ei useinkaan näe tarpeelliseksi ottaa mukaan kaikkia alkuperäisen tekstin osia vaan lyhentää lainausta välillä myös lauseen keskeltä.⁸

Clark ja Gerrig ovat hahmotelleet eri tehtäviä, joissa lainaukset voivat palvella argumentaatiota. Lainaus osoittaa, ettei teksti ole lainaajan omaa. Siksi se on toimiva ratkaisu silloin, kun on tarpeen saada sanatarkka käsitys jonkun lausumasta (esimerkiksi oikeudessa) tai kun lainaaja ei halua ottaa vastuuta lainauksen sisällöstä tai kun hän haluaa vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta kohderyhmänsä kanssa. Toisaalta lainaus mahdollistaa kokemuksellisuuden paremmin kuin raportointi omin sanoin: lainaus imaisee kuulijat mukaan kohtaukseen ja puheessa lainaus auttaa ilmaisemaan asioita, joita on vaikea kuvailla (esimerkiksi äänenpainoja).⁹ Seuraavaksi esittelen Clarkin ja Gerrigin listaamista tehtävistä tarkemmin kolme, jotka soveltuvat erityisen hyvin Paavalin lainausten tarkasteluun: etäisyyden ottaminen, eloisuuden lisääminen ja yhteenkuuluvaisuuden vahvistaminen.

Vastuun välttelyä?

Clark ja Gerrig esittävät, että lainauksia käytetään toisinaan välittämään asioita, joiden eksplisiittinen ilmaiseminen olisi kirjoittajalle joko kiusallista tai muuten hankalaa.¹⁰ Lainaukset mahdollistavat etäisyyden ottamisen asiaan, jonka lainaus tuo esille. Lainattu teksti ei ole kirjoittajan omaa tuotosta eikä hän siten ole vastuussa siitä. Clark ja Gerrig nimittävätkin tätä lainausten käyttötapaa ”vastuus-

ta irtisanoutumiseksi”.¹¹ Paavali hyödyntää tällaista strategiaa toistuvasti Roomalaiskirjeen luvuissa 9–11 erityisesti silloin, kun hän esittää kauaskantoisia teologisia väitteitä Jumalan vaikuttimista, tarkoituksista ja toiminnasta. Tällaisten väitteiden muotoileminen omin sanoin altistaisi kirjoittajan herkästi suoraan vastaanottajien kritiikille: kuka kirjoittaja luulee olevansa analysoimaan jumalallisia vaikutusperiä? Kun väite ilmaistaan lainauksen kautta, osa vastuusta siirtyy lainattavalle kirjoitukselle. Paavali ilmaisee muutamit kaikkein uskaliaimmista ajatuksistaan lainauksen kautta, mikä voi olla varsin tehokas retorinen ratkaisu: kun hän näennäisesti asettuu taka-alalle, vastahankainen lukija joutuu kiistämään Paavalin arvovalan sijaan kirjoitusten arvovalan.

Paavalin käyttämä lainaus jakeessa Room. 10:19 on hyvä esimerkki tästä: ”Ensiksi Mooses sanoo: ’Minä teen teidät’¹² mustasukkaisiksi kansalle, joka ei ole kansa (οὐκ ἔθνευ), ymmärtämättömällä kansalla minä vihastutan teidät.”¹³ Lainaus on peräisin Deuteronomiumin päättävästä Mooseksen laulusta (Deut. 32:21). Jakeen alkuperäisessä kontekstissa epäjumalanpalveluksen vihastuttama Herra aiheuttaa vuorostaan Israelissa mustasukkaista vihaa suosimalla naapurikansoja. Vaikka kyse on Israeliin kohdistuvasta tuomiopropetiasta, viime kädessä suuttumuksen ja mustasukkaisen vihan herättämisen tarkoitus on saada kansa jälleen kääntymään Jumalansa puoleen (Deut. 32:39).¹⁴

Roomalaiskirjeessä lainauksen lähikontekstista käy ilmi, että puhuttelun kohteena on Israel kuten jakeen alkuperäisessäkin kontekstissa.¹⁵ Sen sijaan ymmärtämätön ”kansaa, joka ei ole kansaa” ei Roomalaiskirjeessä viittaa vihamielisiin naapurikansoihin, vaan pakanoihin, joille annetaan mahdollisuus päästä osallisiksi Jumalan lupauksista.¹⁶ Lainauksen sanoma Roomalaiskirjeessä on, että Jumala kääntyy pakanoiden puoleen lietsoakseen Israelissa mustasukkaista vihaa. Israelin tekeminen mustasukkaiseksi on Jumalan reaktio ja ratkaisu, kun kovakorvainen kansa torjuu evankeliumin.¹⁷ Luvussa yksitoista (11:11, 13–14)¹⁸ mustasukkaisuuden teemaan palataan ja se saa positiivisen merkityksen.¹⁹

Paavali ei muotoile omin sanoin ajatusta, että Jumala tarkoituksellisesti tekee Israelin mustasuk-

- 3 Stanley 1997.
- 4 Näihin kahteen teoriaan keskittyminen on mielekästä sen vuoksi, että ne ovat nähdäkseni erityisen hyvin sovellettavissa tekstien tutkimiseen ja voivat tarjota siihen konkreettisia välineitä. Lainausten tutkimus on varsin sirpaleista: tutkimusta tehdään eri tieteenaloilla ilman yhteistä laajempaa viitekehystä. Muista lähestymistavoista lainauksiin ks. esim. Stanley 1997 ja 2004, 22–37.
- 5 Kirjoitusten käyttöä Uudessa testamentissa voidaan toki tarkastella monista muistakin näkökulmista: tutkija voi esimerkiksi keskittyä Vanhan testamentin tekstin reseptioon, tarkastella eri tekstien yhteispeliä erilaisten intertekstuaalisten lähestymistapojen kautta tai hahmotella lukijan (historiallisen tai nykyajan) lukukokemusta.
- 6 Clark & Gerrig 1990, 764–766, 769–774; Wade & Clark 1993, 807–808.
- 7 Clark & Gerrig 1990, 774–775.
- 8 Ilmiöstä ks. Koch 1986, 115–132.
- 9 Clark & Gerrig 1990, 792–794.
- 10 Clark & Gerrig (1990, 792) siteeraavat tässä Macaulayta; Macaulay 1987, 2.
- 11 Clark & Gerrig 1990, 792.
- 12 Paavali on vaihtanut jakeen Deut. 32:21 persoonapronimit monikon kolmannesta (αὐτούς) monikon toiseen persoonaan (ὅνα). Muutos on jäljitettävissä Paavaliin, sillä sille ei löydy tukea sen enempää Septuagintan tekstitraditiosta kuin masoreettisesta tekstistä, targumista, Vulgatasta tai Peshittasta. Tämä on esimerkki Paavalin tekemästä muutoksesta, jonka kohdalla ei ole mielekäästä spekuloida kadonneilla tekstitraditioilla, sillä kohdan alkuperäisessä kontekstissa (Deut. 32:20–27) monikon kolmas persoona toistuu lukuisia kertoja ja on täysin ongelmaton. Sen sijaan muutos liittyy jakeen kontekstiin Roomalaiskirjeessä: monikon toinen persoona on retorinen tehokeino, joka nostaa lainauksen paremmin esille ja lisää sen vaikuttavuutta (vrt. Stanley 1992, 143; Wagner 2002, 190).
- 13 Käännökset ovat omiani, jollei toisin mainita.
- 14 Vrt. Dunn 1988, 625.
- 15 Jae Room. 10:19 alkaa sanoilla: ”Kuitenkin kysyn: eikö Israel ole käsittänyt sitä?”
- 16 Luvuissa Room. 9–11 Paavali jakaa toistuvasti ihmiskunnan kahteen osaan, Israeliin ja pakanoihin (tämän kohdan ohella ks. 9:24–27; 11:12–14, 25). On luontevaa olettaa, että lainauksessa on kyseessä sama jaottelu ja että ”ei-kansaa” viittaa pakanoihin. Tämän puolesta puhuu myös kohdan huomattava samankaltaisuus jakeen 9:25 kanssa, jossa pakanoihin viitataan ilmaisulla ”ei-kansaa” (οὐ λαός).
- 17 Dunn 1988, 625.
- 18 Room 11:11: ”Kysyn siis: eiväthän he sitä varten ole kompastuneet, että kaatuisivat? Eivät suinkaan! Vaan heidän lankeemuksensa kautta pelastus on koittanut pakanoille, jotta juutalaiset tulisivat näille mustasukkaisiksi (εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτούς).” 11:13–14: ”Teille pakanoille sanon: Koska siis olen pakanoiden apostoli, ylistän palvelutehtävääni, jos näin voin herättää mustasukkaisuutta (παραζηλώσω) heimolaisissani ja pelastaa jotkut heistä.”
- 19 Bell 1994, 43, 157–159.

kaiseksi pakanakansojen avulla, vaan antaa lainauksen puhua puolestaan. Sen sijaan hän pitää johtolauseillaan ja lainauksen sijoittelulla huolta siitä, että lukija²⁰ ymmärtää lainauksen juuri näin. Niinpä tämä mahdollisesti pahennusta herättävä ajatus Jumalan vaikuttimista ja suunnitelmista sekä Israelin ja pakanoiden rooleista osana näitä suunnitelmia ei näytä olevan peräisin Paavalilta vaan kirjoitusten omaa todistusta.

Lainauksen kautta sisälle kohtaukseen

Antiikin ajan puhujat tiesivät, että sopivasti käytettynä lainaukset tuovat puheeseen eloisuutta ja vaihtelua. Clarkin ja Gerrigin mukaan lainauksen kautta kuulijat tai lukijat voivat ikään kuin kokea itse tietyt piirteet lainattavasta tapauksesta.²¹ He pääsevät sisälle kohtaukseen, johon lainaus liittyy. Silloin ratkaisevaa on, mitkä alkuperäisen tapahtuman piirteet lainaaja nostaa esille. Lainauksen esittäjällä on suuri valta, kun hän valitsee, mitä hän ottaa mukaan esitykseensä ja mitä jättää pois.²²

Paavalin lainausten tarkastelu tästä näkökulmasta on avartavaa, sillä luvuissa Room. 9–11 on huomattavan suuri määrä lainauksia, joissa Jumala puhuu yksikön ensimmäisessä persoonassa. Tällaiset lainaukset tuovat tekstiin erityistä elävyyttä, sillä Jumalasta puhumisen sijaan Jumala itse saa puheenvuoron.

Hyvä esimerkki tästä on jae Room. 9:17, jossa Paavali lainaa Exodusta: ”Sillä kirjoitus sanoo faraolle: ’Juuri tätä varten korotin sinut: että osoitaisin sinussa voimani ja että nimeäni julistettaisiin koko maassa.’” (Ex. 9:16.) Tässä lainauksessa Jumala puhuttelee faraota kuvaten oman toimintansa tarkoituksia yksikön ensimmäisessä persoonassa.²³ Lainaukseen sisältyvä dialogisuus johdattaa lukijat seuraamaan Jumalan ja paatuneen faraon kamppailua. Lainaus mahdollistaa sen, että he pääsevät mukaan tilanteeseen ja ikään kuin kuulevat Jumalan äänen. Paavalin olisi ollut mahdollista ilmaista sama parafrasina esimerkiksi seuraavasti: ”Kirjoitukset kertovat, että farao korotettiin, jotta Jumala osoitaisi hänessä voimansa ja jotta hänen nimeään julistettaisiin koko maassa.” Tällaisessa parafrasissa kuitenkin menetetään lainaukseen kuuluva drama-

tiikka ja tiivistynyt tunnelma. Lainaus on tässä erityisen osuva tyylikeino myös siksi, että saman luvun keskivaiheilla Paavali korostaa Jumalan toiminnan suvereenia luonnetta. Se, että Jumala pääsee lainauksissa itse ääneen, palvelee tätä tarkoitusta, sillä se korostaa Jumalan aktiivista toimijuutta.

Lainaukset yhteenkuuluvuudentunteen vahvistajina

Lainauksia voidaan käyttää myös vahvistamaan lainaajan ja yleisön välistä suhdetta. Clarkin ja Gerrigin mukaan lainaaminen lähteestä, joka yhdistää lukijat kirjoittajaan, luo yhteenkuuluvuuden tunnetta ja lisää näin lukijoiden suopeutta kirjoittajaa kohtaan.²⁴ Tämä on pantu merkille myös Uuden testamentin tutkimuksessa: on luonnollista, että kirjoittaessaan seurakunnalle, jota Paavali ei ole ikinä tavannut, hän vetoaa tekstikorpuksen, joka yhdistää häntä ainakin lukijakunnan juutalaiseen osaan. Clark ja Gerrig pyrkivät selittämään, miten tällaiset viittaukset toimivat retorisesti. Kun puhuja esittää lainauksellaan tietystä tapahtumasta vain osan, hän olettaa, että kuulijoilla on riittävästi taustatietoa, niin että he osaavat tulkitella lainauksen puhujan tarkoittamalla tavalla. Toisin sanoen puhujan viesti on tämä: ”Esitän tässä jotakin, jonka me molemmat kykenemme tulkitsemaan oikein.” Näin puhuja vihjaa lainauksellaan, että häntä ja kuulijaa yhdistää tietty esiyymmärrys. Lainaus viestii silloin solidaarisuutta ja yhteenkuuluvuutta.²⁵

Paavalin intertekstuaalisten viittausten tutkijoiden piirissä on erimielisyyttä siitä, minkälaisia esiyymmärrystä Paavali näyttäisi odottavan lukijakunnaltaan. Kutsuuko Paavali hienovaraisesti lukijoitaan tarkastelemaan nyansseja ja kuulemaan ”kaikuja” myös sellaisista tekstikohdista, joita hän ei lainaa, mutta jotka sijaitsevat lainattujen osuuksien lähikontekstissa? Tällöin Paavali edellyttäisi lukijakunnalta huomattavaa kirjallista kompetenssia. Usein Paavalin argumentaatio näyttäisi kuitenkin olevan seurattavissa myös siinä tapauksessa, että lukija tuntee ainoastaan tiettyjen kertomusten keskeiset piirteet.

Room. 9:7 on esimerkki lainauksesta, jossa lukijalta edellytetään jonkinlaisia ennakkotietoja, mutta vaadittu osaaminen rajoittuu keskeisten juonenkänteiden tuntemukseen: ”Sillä kaikki Abrahamin lapset

eivät ole jälkeläisiä, vaan 'Iisakissa sinulle nimetään (κληθήσεται) jälkeläiset.'” Lainauksen lukijat tarvitsevat taustatietoa, että Iisak on Abrahamin poika ja siis yksi johtolauseessa mainituista lapsista. Sen, että lauseen loppu on ulkopuolisesta lähteestä, lukijat pystyvät päättämään, sillä siinä käytetään yllättäen pronominia yksikön toisessa persoonassa (”sinulle”), ja siten lainauksessa selvästi puhutellaan jotakuta. Lukijoiden olisi argumentaation johdonmukaisuuden nimissä oivallettava tai tiedettävä, että lainauksen puhuja on Jumala, joka antaa lupauksen Abrahamille. Yhteiseen traditioon viittaaminen ilman, että näitä asioita sanoitetaan, saattaa vahvistaa ”sisäpiiriläisyyden” kokemusta: kirjoittaja ja lukijat jakavat tässä yhteisen kertomuksen, johon kirjoittaja voi viitata elliptisesti ja luottaa siihen, että lukijat ymmärtävät.

Tässä esimerkissä on kysymys erään patriarkkakertomuksen hyvin yleisten piirteiden tuntemuksesta. Tällaisia perustietoja voisi todennäköisesti edellyttää pakanakristityltäkin, joka on joidenkin vuosien ajan ollut mukana juutalaisissa tai kristillisissä piireissä. Ongelmallisempia ovat sen sijaan ne tapaukset, joissa jokin kirjoitusten kohta voisi valottaa Paavalin ajatusta, mutta Paavali ei viittaa siihen eksplisiittisesti. Roomalaiskirjeestä syntyy kuitenkin yleisvaikutelma, että Paavali ei tee argumentaationsa kulkua riippuvaiseksi hienovaraisista intertekstuaalisista viittauksista. Jos tarkastellaan, millaista kirjallista kompetenssia tarvitaan, jotta Paavalin ajatuksenjuoksu on vielä käsitettävissä, tulokset ovat hämmästyttäviä: esimerkiksi yhdeksännessä luvussa kyse on patriarkka- ja exoduskertomusten keskeisten piirteiden ja toistuvien motiivien tuntemuksesta.²⁶ Vaikka Paavali lainaa jatkuvasti kirjoituksia, hän myös pitää huolta siitä, että lainaukset ovat yleensä ymmärrettävissä hyvin hatarillakin taustatiedoilla. Seuraavaksi tarkastelenkin, miten Paavali antaa lukijoille vihjeitä, jotka auttavat näitä ymmärtämään lainauksen Paavalin tarkoittamalla tavalla.

LAINAUSTEN KEHYSTÄMINEN – MERKITYSSUHTEIDEN VERKOSTOSTA TOISEEN

Meir Sternberg on tarkastellut, mitä tapahtuu, kun lainaus irrotetaan alkuperäisestä kontekstistaan ja

sijoitetaan uuteen asiayhteyteen. Hänen mukaansa lainauksen merkityksessä tapahtuu väistämättä jonkinlaista muutosta. Tämä johtuu siitä, että lainattava teksti on aina osa erilaisten ”suhteiden verkostoa”: lainattavien sanojen moniulotteinen lähikonteksti sulkee sanat sisäänsä ja vaikuttaa niiden tulkintaan. Tämä suhteiden verkosto koostuu kaikenlaisista lainausta kehystävistä elementeistä. Kun lainaus siirretään pois sitä määrittävästä kehystästä ja sijoitetaan osaksi uutta suhteiden verkostoa, uudet elementit vaikuttavat sanojen tulkintaan.²⁷ Tämän lainauksen väistämättä kuuluvan muutoksen vuoksi Sternberg on ristinyt teoriansa ”proteusperiaatteeksi”. Nimi viittaa muotoaan muuttavaan meren jumala Proteukseen antiikin mytologiassa.

Sitä, mitä Sternberg tarkoittaa suhteiden verkostolla, voi havainnollistaa esimerkiksi Roomalaiskirjeestä. Jakeessa Room. 10:6 Paavali lainaa kohtaa Deut. 30:12. Alla on esitetty jakeen lähikonteksti, jossa Paavalin lainaamat sanat on tummennettu ja käskyyn ja sen noudattamiseen liittyvät kohdat kursivoitu:

-
- 20 Viittaan Roomalaiskirjeen kohdeyleisöön lukijoina, vaikka suurin osa heistä olikin todennäköisesti ennen ääneen luetun kirjeen kuulijoita. ”Lukija” ei tässä ole kannanotto vastaanottajan lukutaitoon tai siihen tapaan, millä hän tutustuu kirjeeseen.
- 21 Clark & Gerrig 1990, 793. Ks. myös Wade & Clark 1993, 808.
- 22 Vrt. Clark & Gerrig 1990, 774–775.
- 23 Paavali ei kertaakaan Roomalaiskirjeessä ilmaise eksplisiittisesti, että hänen lainaamiensa sanojen lausujana olisi Jumala, vaikka tämä on monien lainausten kohdalla ilmeistä (ks. kuitenkin jakeet 9:15 ja 9:25, joissa johtolauseen subjektin on oltava Herra, mikä lukijan on itse täydennettävä edellisen virkkeen perusteella). Paavali käyttää johtolauseessa ennemminkin ilmaisuja ”kirjoitukset sanovat” tai ”Jesaja sanoo”. Tämän pidättyväisyyden syiden selvittäminen vaatii vielä lisätutkimusta. Ks. aiheesta Hübner 1984, 42–43; Koch 1986, 31–32.
- 24 Clark & Gerrig 1990, 793.
- 25 Clark & Gerrig 1990, 793.
- 26 Ks. myös Stanleyn tutkimus, jossa hän hahmottelee kolmen erilaisilla taustatiedoilla varustetun lukijaryhmän edellytyksiä seurata Paavalin argumentaatiota; Stanley 2004, 145–170 ja erityisesti 172–173.
- 27 Sternberg 1982, 108, 131, 152.

Sillä tämä *käsky*, jonka minä tänä päivänä sinulle annan, ei ole kohtuuttoman vaikea eikä kaukana sinusta. Se ei ole taivaassa, niin että tulisi sanoa: ”**Kuka nousisi** meidän puolestamme **taivaaseen** ja noutaisi sen niin että kuuluttamme sen *noudattaisimme sitä?*” (Deut. 30:11–12.)

Tässä kysymys taivaaseen nousemisesta liittyy käskyn noudattamiseen. Deuteronomiumissa tehdään myös selväksi, että kysymykset käskyn noutamisesta taivaasta tai maan ääristä ovat tarpeettomia, sillä lain käsky on aivan lähellä. Paavali käyttää tiettyjä sanoja tästä kokonaisuudesta ja sijoittaa ne uuteen merkityssuhteiden verkostoon kehystäen ne tyystin toisenlaisilla elementeillä:

Sillä Mooses kirjoittaa laista tulevasta vanhurskaudesta, että ”ihminen, joka täyttää sen, saa elää siitä.” [Lev. 18:5] Mutta uskosta tuleva vanhurskaus puhuu näin: ”Älä sano sydämessäsi [Deut. 8:17/9:4]: **’Kuka voi nousta taivaaseen?’**” Se on: tuomaan Kristuksen alas. (Room. 10:5–6.)²⁸

Tähän lainaukseen liittyy monia kiinnostavia hermeneuttisia kysymyksiä, mutta seuraavassa keskityn lainausta kehystävien rakenteiden tarkasteluun. Niitä on poikkeuksellisen paljon: lainauksen johtolause (”Mutta uskosta tuleva vanhurskaus puhuu näin”) esittelee ainutlaatuisella tavalla sanojen lausujaksi personifioitun uskonvanhurskauden. Samalla johtolauseen δέ-partikkeli vihjaa laajemman kontekstin avulla tulkittuna, että lainaus sisältää jonkinlaisen kontrastin edellä sanottuun. Edellä on esitelty ”laista tulevan vanhurskauden” keskeinen toimintaperiaate, sekin lainauksen (Lev. 18:5) kautta. Lainausta seuraa Paavalin tulkinnan aloittava formeli τούτ’ ἔστιν, joka oli yleinen kirjoitusten tulkinnan aloittava ilmaisu sekä juutalaisessa että ei-juutalaisessa kirjallisuudessa.²⁹ Kehystävien elementtien listaa voisi jatkaa pidempäänkin: lainauksella on esimerkiksi sanastollisia yhteyksiä luvun kymmenen muihin osiin, ja viime kädessä lukujen 9–11 kokonaisuus sekä koko Roomalaiskirje ovat osa lainauksen kehystä.

Paavalin luomasta kehuksesta puuttuu kokonaan ajatus käskystä ja sen täyttämisestä: Paavali on rajannut lainattavan osuuden niin, että Deuterono-

miumissa keskeinen ajatus lain noudattamisesta ei siirry Roomalaiskirjeeseen. Uusi kehys pikemmin antaa ymmärtää, että personifioitu uskon vanhurskaus esittää tässä lain noudattamisesta jollain tavalla eroavan periaatteen.

Myös psalmisitaatti³⁰ jakeessa Room. 10:18 osoittaa, kuinka merkityssuhteiden verkoston vaihtaminen näyttää antavan lainatulle tekstille uusia merkityksiä. Lainaus on psalmista 19, jossa taivaat julistavat Herran kunniaa ja päivä ja yö kertovat Herran teoista. Paavalin lainamat sanat on lihavoitu.

Taivaat kertovat Jumalan kunniaa, taivaankansi ilmoittaa hänen kättensä työstä. Päivä kertoo siitä päivälle ja yö julistaa yölle. Ei ole puheita eikä sanoja, joita ei kuultais. **Joka maahan on edennyt niiden ääni ja maan ääriin niiden puhe.** Taivaaseen hän on asettanut asumuksensa. (Ps. 19:1–4 [18:2–5 LXX])

Psalmissa 19 monikon kolmas persoona (niiden ääni/puhe) viittaa päivään, yöhön ja mahdollisesti myös taivaisiin. Paavalin argumentaatiossa psalmijae liittyy sen sijaan kysymykseen, eivätkö kaikki ole kuulleet evankeliumia. Monikon kolmas persoona yhdistyy tällöin evankeliumin julistajiin (10:15):

15 – – Kuten on kirjoitettu: ”Kuinka suloiset ovat hyvän sanoman julistajien jalat!” [Jes. 52:7] 16 Mutta kaikki eivät ole tulleet kuuliaisiksi evankeliumille. Sillä Jesaja sanoo: ”Herra, kuka on uskonut meidän sanomamme?” [Jes. 53:1] 17 Tästä seuraa, että usko syntyy kuulemisesta, mutta kuuleminen Kristuksen sanan kautta. 18 Kuitenkin kysyn: eivätkö he ole kuulleet? Päinvastoin: ”**Joka maahan on edennyt niiden ääni ja maan ääriin niiden puhe.**” [Ps. 19:4]. 19 Kuitenkin kysyn: eikö Israel ole käsittänyt sitä? (Room. 10:15b–19.)

Tämän esimerkin valossa on helppo ymmärtää Sternbergin väite, että lainaaminen vaikuttaa väistämättä lainattavan tekstin merkitykseen. Lainaminen johtaa aina uuden kehysten luomiseen, ja kehysten muuttuessa muuttuu myös merkitys, joka lainattavalla katkelmalla oli alkuperäisessä asiayhteydessään.³¹

PAVALIN KÄYTTÄMÄT KEHYSELEMENTIT

Jos Paavalin lainaamia tekstikatkelmia tarkastellaan asiayhteyksistään, myös Roomalaiskirjeen kontekstista irrotettuina, ne osoittautuvat monitulkintaisiksi eikä niiden yhteys Paavalin omaan tekstiin ole ilmeinen. Paavali kuitenkin luo aktiivisesti yhteyksiä lainauksen ja oman tekstinsä välille. Kun hän siirtää jonkin kirjoitusten kohdan osaksi omaa argumentaatiotaan, hän kehystää sen erilaisilla rakenteilla, joiden avulla lainaus istuu paremmin uuteen tekstiinsa.

Johtolause: mitä, mistä, kenelle?

Paavalin käyttämistä kehyslementeistä tärkein on johtolause, jollainen edeltää suurinta osaa Paavalin lainauksista.³² Välillä Paavali käyttää vakiintuneita, formelinomaisia ilmauksia, esimerkiksi ”niin kuin on kirjoitettu”,³³ mutta varsin usein hän muotoilee itse kuhunkin tapaukseen sopivan johtolauseen. Tyypillisesti johtolause auttaa lukijoita tarjoamalla taustatietoa muun muassa lainauksen sisällöstä, lausujasta, vastaanottajasta tai siitä, mistä kirjoitusten osasta lainaus on peräisin. Monet niistä sisältävät konjunktoita (γάρ, ὡς, καθώς, δέ), jotka osoittavat, miten lainaus liittyy edellä sanottuun: ilmaiseeko lainaus esimerkiksi perustelun tai vaihtuuko puheenaihe tai puhuja.

Jakeessa Room. 11:2 lainauksen johtolause sisältää useita näistä tehtävistä: ”Vai ettekö tiedä, mitä kirjoitus sanoo Eliassa [=Elia-kertomuksessa], kuinka se vetoaa Jumalaan puhuen Israelia vastaan.”³⁴ Tämän poikkeuksellisen pitkän johtolauseen ytimenä on formelinomainen ilmaus ”kirjoitus sanoo”, joka muistuttaa suuresti juutalaisen ja hellenistisen ei-juutalaisen kirjallisuuden vastaavia ilmaisuja.³⁵ Paavali lisää sen eteen retorisen kysymyksen: ”Vai ettekö te tiedä, mitä – – ?” Retorisien kysymysten viljely on Paavalin suosima keino kuljettaa argumenttia eteenpäin.³⁶ Paavali ilmoittaa myös, mistä kohtaa kirjoituksia lainaus suurin piirtein löytyy: se on osa Elia-kertomuksia. Paavali mainitsee lainauksen lähteen vain harvoin. Jos hän antaa mitään viitteitä lainauksen alkuperästä, hän yleensä viittaa oletetun kirjoittajan nimeen, esimerkiksi Daavidiin psalmeja lainatessaan.³⁷ Johtolau-

seen loppuosa kertoo, kenelle sanat kohdistetaan ja mikä on niiden sisältö: syytös Israelia vastaan on osoitettu Jumalalle.

Toisin kuin monissa kommentaareissa ja nykykäännöksissä annetaan ymmärtää, tässä johtolauseessa vetoamisen subjekti ei ole Elia vaan ”kirjoitus”:³⁸ ”kirjoitus” itse vetoaa Jumalaan puhuen Israelia vastaan. Kommentaattorien ja kääntäjien tapa käsitellä johtolauseita ikään kuin siihen tulisi täydentää ”Elia” subjektiksi pohjautuu siihen, että

28 ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτως λέγει μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστιν Χριστὸν καταγαγεῖν.

29 Koch 1986, 28 viite 23.

30 Septuagintassa psalmi 18.

31 ”[T]o quote is to mediate, to mediate is to frame and to frame is to interfere and exploit.” Sternberg 1982, 108.

32 Esimerkiksi Roomalaiskirjeen viidestäkymmenestä viidestä lainauksesta neljäkymmentä kolmea edeltää johtolause.

33 Paavali käyttää ilmaisua ”niin kuin on kirjoitettu” (καθὼς γέγραπται) kahdeksantoista kertaa kirjeissään. Ei-juutalaisessa kirjallisuudessa ilmaus on harvinainen, juutalaisissa teksteissä sen sijaan varsin yleinen (ks. esim. 2. Kun. 14:6). Qumranin teksteissä esiintyy vastaava ilmaus כָּתוּב כַּתוּב. Koch 1986, 25, 29.

34 ἡ οὐκ οἶδατε ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφή, ὡς ἐντυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ;

35 ”Kirjoitus sanoo” (λέγει ἡ γραφή) esiintyy Paavalilla ja keissa Room. 4:3; 9:17; 10:11; 11:2 ja Gal. 4:30. Fraasi on yhdistelmä tyypillisiä johtolauseen elementtejä. Verbin λέγω käyttäminen johtolauseissa oli erittäin yleistä antiikin kirjallisuudessa, esimerkiksi: λέγει ὁ ποιητής (Epiktetoksen nimissä kulkeva *Dissertationes* [suom. *Keskusteluja*] 3.1.38) ja λέγει δὲ καὶ ἐν Δευτερονομίῳ (Filon Aleksandrialaisen *Legum allegoriae* 3.174), ks. tarkemmin Koch 1986, 26. Muilla kirjoittajilla kuin Paavalilla yksikkö ἡ γραφή viittaa yleensä tiettyyn tekstikohtaan, (ks. esim. 4. Makk. 18:14; Filonin *De vita Mosis* 2.84), mutta Paavali vaikuttaa käyttävän yksikköä viitatessaan auktoritatiivisiin kirjoituksiin kokonaisuutena (ks. esim. Gal. 3:8 ja etenkin Gal. 3:22). Filon käyttää monikkomuotoa γραφαί samaan tapaan.

36 Luvuissa Room. 9–11 retorisia kysymyksiä esiintyy esimerkiksi seuraavissa jakeissa: 9:14, 30; 10:8, 18; 11:1, 4, 7, 11.

37 Esim. Room. 4:6.

38 KR1933: ”Vai ettekö tiedä, mitä Raamattu sanoo kertomuksessa Eliaasta, kuinka hän Jumalan edessä syyttää Israelia.” KR1992: ”Tiedättehän te, mitä kirjoitukset kertovat Eliasta. Hän esittää Jumalalle Israelia vastaan tämän syytöksen.” NRSV: ”Do you not know what the scripture says of Elijah, how he pleads with God against Israel?”

johtolauseetta seuraava lainaus on Elian puhetta: ”He ovat repineet maahan alttarisi ja tappaneet miekalla profeettasi. Ja minä yksin olen jäänyt jäljelle, ja he tavoittelevat henkeäni viedäkseen sen.” (1. Kun. 19:10.)³⁹ Kun Paavali lainaa tätä tekstiä, on selvää, että hänkin edellyttää puhujan olevan Elia: yksikön ensimmäinen persoona ei voi luontevasti viitata kenenkään muuhun. Toisin sanoen Paavalin johtolause väittää, että ”kirjoitus” lausuu syytöksen, mutta lainauksessa itsessään puhuja on yksiselitteisesti Elia. Kääntäjät, jotka yrittävät korjata tämän epäjohdonmukaisuuden, eivät ota huomioon, että vastaava epäjohdonmukaisuus esiintyy Paavalilla toistuvasti: se on hänen johtolauseidensa ominainen piirre. Kuten seuraavat esimerkit osoittavat, Paavalille on tyypillistä sijoittaa johtolauseeseen subjektiksi ”kirjoitus” tai kirjoituksen oletettu laatija, vaikka itse lainaus kuuluisikin jonkun toisen, yleensä Jumalan suuhun:

Ensiksi Mooses sanoo: ”Minä teen teidät mustasukkaisiksi kansalle, joka ei ole kansa, ymmärtämättömällä kansalla minä vihastutan teidät.” [Deut. 32:21] (Room. 10:19.)

Ja Jesaja sanoo rohkeasti: ”Olen antanut niiden, jotka eivät ole minua etsineet löytää minut, olen tullut näkyväksi niille, jotka eivät ole minua kysyneet.” [Jes. 65:1] (Room. 10:20.)

Näissä lainauksissa yksikön ensimmäinen persoona viittaa Jumalaan niin lainausten alkuperäisessä kontekstissa kuin Roomalaiskirjeessäkin. Valaiseva paralleeli Jakeen Room. 11:4 johtolauseelle on myös Room. 9:17:

Sillä kirjoitus sanoo faraoille: ”Juuri tätä varten korotin sinut: että osoittaisin sinussa voimani ja että nimeäni julistettaisiin koko maassa.” [Ex. 9:16] (Room. 9:17)

Faraota ei kuitenkaan ole nostanut valtaan ”kirjoitus” vaan yksikön ensimmäisessä persoonassa (Mooseksen välityksellä) puhuva Jumala.

Näyttää siltä, että Paavalille ei ole tärkeää antaa johtolauseessa oikeaa tietoa lainauksen puhujasta tai persoonamuotojen viittaussuhteesta vaan tuoda esiin ”todistajan” auktoriteetti. Jesaja, Mooses ja Daavid esiintyvät nimeltä mainittuina Rooma-

laiskirjeessä Paavalin väitteiden arvovaltaisina tukijoina. Tässä valossa myös Jakeen Room. 11:4 johtolause on täysin ymmärrettävä eikä kaipaa tulkinnallisia lisäyksiä: ”kirjoitus” on Paavalin todistaja, joka vetoaa Jumalaan Israelia vastaan. Nähdäkseni on todennäköistä, että Paavalin johtolause on tarkoituksella muotoiltu juuri niin kuin se on. ”Kirjoituksen” sijoittaminen johtolauseeseen subjektiksi Elian sijaan tekee kohdasta dramaattisemman, mutta retoriikkaa tärkeämpiä lienevät teologiset syyt. Paavalille on tärkeää, että Israelin omat kirjoitukset todistavat sitä vastaan. Ne ovat ennakoineet Israelin kovakorvaisuuden ja haluttomuuden ottaa vastaan evankeliumin.⁴⁰ Toisaalta kirjoitukset sisältävät Paavalin tulkinnan mukaan myös lupauksen Israelin pelastumisesta.

Paavali on rakentanut formelimaisen ytimen ympärille johtolauseen, jonka joka osalla on oma tehtävänsä. Johtolause toisaalta viittaa Jakeen alkuperäiseen kontekstiin mainitsemalla Elian, toisaalta taas se auttaa liittämään lainauksen sen uuteen kontekstiin Roomalaiskirjeessä: ajatus, että kirjoitukset todistavat Israelia vastaan, toistuu useita kertoja luvuissa 9–11.

Paavalin tapa käyttää pääsääntöisesti johtolauseita lainausten edellä kuvastaa johtolauseiden tärkeää roolia Paavalin argumentaation osana. Niillä on hyvin käytännöllinen tehtävä osoittaa lukijoille, kuinka lainauksia tulisi lähestyä ja tulkita. Johtolauseilla Paavali aktiivisesti ja tietoisesti ohjaa lukijoidensa tulkintaprosessia.

Yhteenvedot ja johtopäätökset lainauksista
Lainauksen kehykseen kuuluvat olennaisesti myös Paavalin tekemät yhteenvedot, tulkinnat ja johtopäätökset lainauksesta. Niitä ei kuitenkaan esiinny kaikkien lainausten yhteydessä, sillä Roomalaiskirjeessä lainaukset harvemmin ovat Paavalin eksegeesin kohteena. Paavali pikemminkin antaa lainauksen puhua puolestaan eikä selittele sitä. Lainaus toimii ikään kuin itsenäisenä argumenttina tai perusteluna, joka ei ilmeisesti Paavalin mielestä vaadi selittämistä. Toisinaan Paavali kuitenkin vetää omin sanoin yhteen sen, mitä katsoo lainauksen ilmaisevan, tai esittää lainauksesta seuraavan johtopäätöksen.

Esimerkiksi jakeessa Room. 9:16 Paavali katsoo tarpeelliseksi sanoittaa itse, mitä lainauksesta tuli-si saada irti: ”Sillä hän⁴¹ sanoo Moosekselle: ’Olen armollinen sille, jolle olen armollinen ja armahdan sen, jonka armahdan.’ [Ex. 9:16] Siispä (ἄρα οὖν) ratkaisevassa asemassa ei ole ihmisen tahtominen ja suorittaminen, vaan Jumala, joka armahtaa.” (Room. 9:15–16.)

Paavali ilmaisee partikkeleilla ἄρα οὖν, että nyt seuraa jonkinlainen johtopäätös. Johtopäätöksessä tahtominen ja suorittaminen eivät ole vastakohtia vaan molemmat kuvaavat inhimillistä toimintaa, joka asetetaan vastakkain Jumalan armon kanssa. Jos tarkastellaan yksinomaan lainausta itseään, siihen ei eksplisiittisesti kuulu kontrastia inhimillisen toiminnan ja armon välillä. Jumala ainoastaan korostaa omaa suvereniteettiaan, joka ilmenee mahdollisuutena olla armollinen kenelle tahtoo. Johtopäätöksellään Paavali kuitenkin liittää lainauksen osaksi inhimillisten saavutusten ja Jumalan toiminnan vastakkainasettelua. Paavalin johtopäätös on osa lainauksen uutta kehystä, jonka valossa lainausta tulkitaan. Tässä tapauksessa lukijoiden ei ole tarpeen eikä tarkoitus tutkia lainauksen alkuperäistä kontekstia ja etsiä sieltä sanojen merkitystä vaan Paavali muotoilee itse sen tulkinnallisen kehyksen, jossa lainaus tulee ymmärtää.

Iskusanat

Lainauksen kehykseen voidaan lukea myös niin kutsutut isku- tai avainsanat (catchwords), joilla on argumentaatioissa keskeinen asema ja jotka luovat sanastollisia yhteyksiä eri kohtien välille. Tällaista iskusanon käyttöä on pidetty tyypillisenä rabbiinisen strategiana,⁴² mutta ilmiö on yleinen myös ei-juutalaisessa kreikkalaisessa kirjallisuudessa.⁴³ Paavali käyttää iskusanon linkittääkseen lainauksen muihin argumentaation osiin.

Esimerkiksi Roomalaiskirjeen yhdeksännessä luvussa verbi ”kutsua” toimii iskusanana. Jakeissa Room. 9:25–26 Paavali esittää lainauksen, joka on yhdistelmä jakeista Hos. 2:23 ja 1:10. ”Kuten hän sanoo Hooseassa: ”**Olen kutsuva** kansakseni sitä, joka ei ole kansani ja rakastetuksi sitä, joka ei ole rakastettu. [Hos. 2:23] Ja missä ikinä heitä **kutsutaan** nimellä Ei-minun-kansani, siellä heitä **kutsu-**

taan elävän Jumalan lapsiksi.” [Hos. 1:10]”⁴⁴ ”Ei-minun-kansani” -nimityksen ohella verbi ”kutsua” yhdistää lainauksen kahta osaa. Kutsuminen liittyy lainauksen myös Paavalin omiin sanoihin lainausta edeltävässä jakeessa 9:24: ”– – joiksi hän on **kutsunut** meidät, ei vain juutalaisten vaan myös pakanoiden parista.” Tämän lisäksi kutsuminen on keskeisessä asemassa myös aikaisemmassa argumentaation vaiheessa, jakeissa 9:7 (”Iisakissa sinulle nimetään/**kutsutaan** [κληθήσεται] jälkeläiset”) ja 9:12 (”– – ei tekojen tähden vaan **kutsujan** tähden [ἐκ τοῦ καλοῦντος]”).

Verbi ”kutsua” luo luvun argumentaatioon sisäistä koherenssia, sillä sanan toistuminen liittyy eri kohdat toisiinsa ja johdattaa lukijan tulkitsemaan niitä toistensa valossa. Niinpä jakeen 9:24 väite, että armon astiat on kutsuttu juutalaisten ja pakanoiden joukosta, näyttää saavan perustelun jakeissa 25–26, joissa kutsutaan ”ei-kansa”. Iskusanat juurruttavat lainauksen uuteen kontekstiinsa sanallisten yhteyksien avulla ja vahvistavat lainausten yhteensopivuutta muun argumentaation kanssa.

MODERNIN LAINAUSTUTKIMUKSEN ANTI PAAVALI-TUTKIMUKSELLE

Lopuksi on syytä kysyä, onko esimodernin ajan kirjoittajan lainauksia mielekäästä tutkia modernin lainaustutkimuksen teorioiden valossa. Mitä uutta yhtäältä Clarkin ja Gerrigin ja toisaalta Sternbergin näkökulmat tuovat Paavali-tutkimukseen?

Vaikka modernin puheviestinnän tutkimuksen soveltaminen antiikin ajan tekstiin ei ole täysin ongelmaton, lähestymistavalla on oikeutuksensa, jos oletetaan, että tietyt inhimillisen kommunikaation piirteet ovat melko ajattomia: tämän päivän

39 Paavali lainaa kohtaa Septuagintan mukaan, tosin pienin muutoksin. Tämän vuoksi myös käännökseni on Septuagintan pohjalta.

40 Ks. esim. Room. 9:33, 10:18, 19, 21; 11:8–10.

41 Subjektiksi on lähikontekstin perusteella täydennettävä Jumala.

42 Esim. Ellis 1978, 214–216; Stegner 1984, 40; Jewett 2006, 571.

43 Ks. esim. Kloppenberg 1987, 48, 268, 282. Iskusanon yleisemmin ks. Patterson 1993, 99–102.

tehokkaat retoriset strategiat saattoivat olla tehokkaita ja käyttökelpoisia myös antiikin maailmassa. Paavali tuskin olisi itse avannut syitä runsaaseen lainaustenkäyttöön samalla tavalla kuin olen niitä analysonut tässä artikkelissa. Tämä ei sulje pois sitä, etteikö hän ollut tietoinen siitä, että lainauksen käyttö tietyssä kohdassa on hyvä ratkaisu ja edistää hänen asiaansa. Paavalista piirtyy kuva taitavana ja päämäärätietoisena lainausten käyttäjänä.

Clarkin ja Gerrigin huomiot tarjoavat työkaluja, joilla lainausten tehtäviä argumentaation osana voidaan eritellä ja tarkastella huolellisemmin kuin Paavali-tutkimuksessa on tavattu tehdä. Näin lainauksista voi puhua monipuolisemmin kuin pelkinä raamatullisina todisteina. Paavalin tapa käyttää lainauksia on merkittävästi vivahteikkaampaa kuin moni tutkija antaa ymmärtää, ja moderni lainausten tutkimus tarjoaa tämän monipuolisuuden analysointiin tarpeellisia käsitteitä ja teoreettisen viitekehysten. Nykyaikaisen puheviestinnän tutkimus ei kuitenkaan välttämättä tarjoa valmiita kategorioita, joihin Paavalin lainaukset kannattaisi suoraan sijoittaa. Paavali on omaperäinen kirjoittaja, jolla on omat erityispiirteensä lainausten käyttäjänä. Tutkijan on oltava avoin mahdollisuudelle, että Paavali käyttää lainauksia myös sellaisissa tehtävissä, jotka eivät tule esille nykylingvistien tutkimuksissa. Usein lainausten tehtävät ovat myös päällekkäisiä ja yksi lainaus saattaa palvella samanaikaisesti useaa tarkoitusta.

Viime aikoina Paavalin lainauksia tutkineiden joukossa on kiistelty siitä, voidaanko Paavalin sanoa kunnioittaneen lainaustensa alkuperäistä kontekstia.⁴⁵ Sternbergin havainnot lainauksen kehysten vaikutuksesta tuovat kiinnostavan näkökulman tähän keskusteluun, jota muuten leimaa käsitteellinen sekavuus ja väittely siitä, mitä ”kunnioittaminen” ja ”alkuperäinen konteksti” oikeastaan tarkoittavat. Sternbergin teoriassa keskeistä on, että kehysten muuttuessa lainattujen sanojen saama merkitys pakostakin muuttuu: ”Olipa lainauksen sanamuoto miten tarkka tahansa ja lainaajan tarkoitus miten vilpittömän tahansa, yhden diskurssin palasen repiminen irti kontekstistaan ja sen rekonstruoiminen uudessa merkitysten verkostossa ei voi olla vaikeuttamatta siihen.”⁴⁶ Toisin sanoen, vaikka Paavali

ei olisi tarkoituksella muuttanut lainauksen ”merkitystä”, hän tulee väistämättä tehneeksi niin ympäröidessään lainauksen uusilla merkityssuhteilla. Mutta missä määrin Paavali pyrkii tietoisesti irrottamaan lainauksen alkuperäisistä asiayhteyksistään, missä määrin taas säilyttämään jatkuvuuden?

Kysymys liittyy keskeisesti toiseen ajankohtaiseen debattiin Paavalin kirjoitusten käytön tutkimuksessa. Kumpi merkityssuhteiden verkosto eli konteksti on ratkaiseva lainauksen ymmärtämiseksi osana Paavalin tekstiä: alkuperäinen konteksti vai lainauksen uusi kehys Uudessa testamentissa?⁴⁷ Jos oletetaan, että osa kirjeiden historiallisista lukijoista olisi tuntenut lainauksen alkuperäisen asiayhteyden, olisivatko lukijat pyrkineet tulkitsemaan lainausta tämän kontekstin kautta vai ennemmin Paavalin antamien tulkintavihjeiden kautta? Oliko Paavalin tarkoitus, että lainauksia tarkastellaan niiden vanhan vai uuden kontekstin valossa?

Tutkijat kuten Richard Hays ja Ross Wagner olettavat, että lainausten alkuperäinen asiayhteyks ikään kuin ”kaikuu” lainattujen sanojen kautta. Silloin kirjoituksensa tuntevat lukijat ”kuulevat” mielessään merkittävästi enemmän kuin vain ne sanat, jotka Paavali lainaa. Hays ja Wagner myös olettavat, että tämä on Paavalin tarkoituskin: hän rakentaa argumentaationsa niin, että lainausten alkuperäinen konteksti tuo niihin valoa.⁴⁸ Roomalaiskirjeessä on kohtia, joissa näin tuntuukin olevan: esimerkiksi tieto Mooseksen laulun sisäisestä logiikasta auttaa ymmärtämään, kuinka Jumala vihastuttaessaan oman kansansa pyrkii epäsuorasti kääntämään tämän takaisin luokseen. Toisaalta taas on lainauksia, joiden kohdalla Paavali näyttää pyrkivän irrottamaan ne alkuperäisestä asiayhteydestä. Tällöin hän kehystää ne elementeillä, jotka ohjaavat alkuperäisestä poikkeavaan tulkintaan: esimerkiksi alkujaan Israelista puhuva kohta esitetäänkin ennustuksena pakanoiden kutsumisesta.⁴⁹

Paavali näkee paljon vaivaa kehystäessään lainauksia rakenteilla, jotka ohjaavat niiden tulkintaa hänen tarkoittamaansa suuntaan: hän muotoilee suurelle osalle lainauksistaan yksilöllisen johtolauseen kutakin tekstikohtaa varten, esittää välillä omia yhteenvetojaan ja johtopäätöksiään lainausten sisällöstä ja vahvistaa lainausten sanastollisia yhteyk-

siä niiden uuteen kontekstiin iskusanojen avulla. Tällainen runsas kehystämistoiminta viittaa siihen, että Paavali yrittää aktiivisesti ohjata lukijoidensa tulkintaprosessia antamalla ohjeita lainausten oikeaan lukemiseen. Tämän lisäksi Paavali muokkaa suunnilleen joka toisen lainauksen sanamuotoa ainakin jossain määrin.⁵⁰ Yleisin syy näihin muutoksiin on pyrkimys parantaa lainauksen yhteensovivuutta muun argumentaation kanssa. Yhdessä sanamuodon muokkaus ja lainausten kehystäminen viittaavat siihen, että toisinaan Paavali haluaa tehdä pesäeroa lainauksen alkuperäiseen asiayhteyteen ja käyttää lainausta alkuperäisestä kontekstista poikkeavalla tavalla.

Vaikuttaa siltä, että alkuperäisen kontekstin tarkastelu ei suinkaan aina ole avain sen ymmärtämiseksi, mitä Paavali lainauksella haluaa sanoa. Sen selvittämiseksi on ennemminkin keskityttävä niihin tulkintavihjeisiin, joita hän tarjoaa lukijoilleen: huomio on suunnattava niihin rakenteisiin ja ilmaisuihin, joilla Paavali huolellisesti kehystää lainauksensa.

-
- 44 Roomalaiskirjeen käsikirjoitukset ovat jakeen 9:26 kohdalla jakautuneet. Käännöksessäni seuraan vähemmistölukutapaa (käsikirjoituksia P⁴⁶ F G ar b d* sy^p), jota pidän alkuperäisenä: καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ (ἐ)ἂν κληθήσονται· οὐ λαὸς μου ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος. Nestle-Aalandin tekstissä sen sijaan lukee: καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς· οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος. Ensimmäisen vaihtoehdon alkuperäisyydestä ks. Wagner 2002, 84–85. Lukutapojen erilaisuus ei vaikuta analyysiini tässä artikkelissa, mutta vähemmistölukutapa vahvistaa entisestään verbin καλέω asemaa luvussa yhdeksän.
- 45 Ks. esim. Moyise 2012, 97–114; Kim 2012, 115–129.
- 46 ”However accurate the wording of the quotation and however pure the quoter’s motives, tearing a piece of discourse from its original habitat and reconstructing it within a new network of relations cannot but interfere with its effect.” Sternberg 1982, 145.
- 47 Vrt. Moyisen (2010, 111–125) tapa jäsentää viimeaikaista keskustelua sen mukaan, miten tutkijat vastaavat tähän kysymykseen.
- 48 Ks. esim. Hays 1989, 22–23, 36, 177; Wagner 2002, 62–68.
- 49 Ks. esim. Room. 9:25–26; Room. 10:20. Vrt. Wagner 2002, 83.
- 50 Paavalin lainausten sanamuodon tarkkuuden arvioiminen perustuu huolelliseen tekstikriittiseen työskentelyyn, jossa pyritään selvittämään, millaisen sanamuodon Septuagintan tekstistä Paavali todennäköisesti tunsi. Paavalin tuntemaa sanamuotoa on usein mahdoton rekonstruoida täysin varmasti, mutta kun kaikki tunnettu tekstikriittinen materiaali ja toisaalta lainauksen konteksti ja tehtävä Roomalaiskirjeessä otetaan huomioon, analyysissä päästään pitkälle (vrt. Wilk 2006, 263–264). Kochin (1986) ja Stanleyn (1992) perusteelliset tutkimukset kaikista Paavalin kirjeiden lainauksista osoittavat, että lainausten sanamuotojen poikkeamista tunnetuista tekstitraditioista ei tule ensisijaisesti selittää lainausten muistinvaraisuudella: usein on ilmeistä, että poikkeava sanamuoto liittyy Paavalin tapaan käyttää lainausta. Syntyvä yleiskuva on laajalti hyväksytty tutkimuksessa: Paavali muuttaa usein lainausten sanamuotoa tarkoituksellisesti saadakseen lainauksen sopimaan paremmin argumentaatioonsa (Koch 1986, 186–190; Wagner 2002, 14). Muutosten määrästä ks. Koch 1986, 186 ja Stanley 1992, 348–349.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Lähteet

ARISTOTELES

- *Teokset. Osa 9: Retoriikka, Runousoppi.* Suom. Paavo Hohti ja Päivi Myllykoski. Classica. Helsinki: Gaudeamus, 1997.

EPIKTETOS

- *Epicteti Dissertationes ab Arriano digestae.* Ed. Heinrich Schenkl. Leipzig: B. G. Teubner, 1916.

FILON ALEXANDRIALAINEN

- *Philonis Alexandrini opera quae supersunt,* vol. 1–6. Ediderunt Leopoldus Cohn et Paulus Wendland. Berlin: De Gruyter, 1962.

HOLY BIBLE: NEW REVISED STANDARD VERSION

(NRSV)

- 1989 *Holy Bible New Revised Standard Version.* Division of Christian Education of the National Council of Churches of Christ in the U.S.A. New York: Harper-Collins.

MARCUS FABIVS QUINTILIANUS

- *Ausbildung des Redners.* Herausgegeben und übersetzt von Helmut Rahn. Texte zur Forschung 2. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1972.

NOVUM TESTAMENTUM GRAECE

- *Novum Testamentum Graece* post Eberhard et Erwin Nestle. Editione vicesima septima revisa communiter ediderunt Kurt Aland et al. 27. revidierte Auflage Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1993.

RAAMATTU

- 1933/38 *Raamattu.* Vanha Testamentti: yhdenentoista vuonna 1933 pidetyn yleisen kirkolliskokouksen käytäntöön ottama suomennos. Uusi testamentti: kahdenentoista, vuonna 1938 pidetyn yleisen kirkolliskokouksen käytäntöön ottama suomennos. Pieksämäki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

- 1992 *Raamattu.* Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Porvoo: WSOY.

SEPTUAGINTA

- *Deuteronomium.* Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis editum. Edidit John William Wevers. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977.
- *Psalmi cum Odis.* Vetus Testamentum Graecum. Auctoritate Academiae Scientiarum Gottingensis

editum. Edidit Alfred Rahlfs. 2. durchgesehene Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.

KIRJALLISUUS

BELL, RICHARD H.

- 1994 *Provoked to Jealousy: The Origin and Purpose of the Jealousy Motif in Romans 9–11.* Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2/63. Tübingen: Mohr Siebeck.

CLARK, HERBERT & GERRIG, RICHARD

- 1990 "Quotations as Demonstrations". *Language* 66, 764–805.

DUNN, JAMES D.G.

- 1988 *Romans 9–16.* World Biblical Commentary 38. Dallas, TX: Word Books.

ELLIS, EARLE EDWARD

- 1978 *Prophecy and Hermeneutic in Early Christianity.* Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 18. Tübingen: Mohr.

HAYS, RICHARD B.

- 1989 *Echoes of Scripture in the Letters of Paul.* New Haven, CT: Yale University Press.

HÜBNER, HANS

- 1984 *Gottes Ich und Israel: Zum Schriftgebrauch des Paulus in Römer 9–11.* Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments 136. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

JEWETT, ROBERT

- 2006 *Romans: A Commentary.* Hermeneia – A Critical and Historical Commentary of the Bible. Minneapolis, MI: Fortress.

KIM, MITCHELL

- 2012 "Respect for Context and the Authorial Intention: Setting the Epistemological Bar". *Paul and Scripture: Extending the Conversation.* Ed. Christopher D. Stanley. Early Christianity and Its Literature 9. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 115–129.

KLOPPENBERG, JOHN S.

- 1987 *The Formation of Q: Trajectories in Ancient Wisdom Collections.* Studies in Antiquity and Christianity. Philadelphia, PA: Fortress.

KOCH, DIETRICH ALEX

- 1986 *Die Schrift als Zeuge des Evangeliums: Untersuchungen zur Verwendung und zum Verständnis der Schrift bei Paulus.* Beiträge zur historischen Theologie 69. Tübingen: Mohr Siebeck.

- MACAULAY, RONALD K. S.
- 1987 "Polyphonic Monologues: Quoted Direct Speech in Oral Narratives". *International Pragmatics Association Papers in Pragmatics 1*, 1–34.
- MOYISE, STEVE
- 2010 *Paul and Scripture*. London: SPCK.
- 2012 "Does Paul Respect the Context of His Quotations?" *Paul and Scripture: Extending the Conversation*. Ed. Christopher D. Stanley. Early Christianity and Its Literature 9. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 97–114.
- PATTERSON, STEPHEN J.
- 1993 *The Gospel of Thomas and Jesus*. Sonoma, CA: Polebridge Press.
- STANLEY, CHRISTOPHER D.
- 1992 *Paul and the Language of Scripture: Citation Technique in the Pauline Epistles and Contemporary Literature*. Society for New Testament Studies Monograph Series 74. Cambridge: Cambridge University Press.
- 1997 "Rhetoric of Quotations: An Essay on Method". *Early Christian Interpretation of the Scriptures of Israel: Investigations and Proposals*. Ed. Craig A. Evans & James A. Sanders. Sheffield: Sheffield Academic Press, 44–58.
- 2004 *Arguing with Scripture: The Rhetoric of Quotations in the Letters of Paul*. New York, London: T & T Clark.
- STEGNER, WILLIAM R.
- 1984 "Romans 9:6–29 – A Midrash". *Journal for the Study of the New Testament 22*, 37–52.
- STERNBERG, MEIR
- 1982 "Proteus in Quotation-Land: Mimesis and the Forms of Reported Discourse". *Poetics Today 3*, 107–56.
- WADE, ELIZABETH & CLARK, HERBERT
- 1993 "Reproduction and Demonstration in Quotations". *Journal of Memory and Language 32*, 805–819.
- WAGNER, J. ROSS
- 2002 *Heralds of the Good News: Isaiah and Paul "In Concert" in the Letter to the Romans*. New Testament Studies 101. Leiden: Brill.
- WILK, FLORIAN
- 2006 "Letters of Paul as Witnesses for the LXX Text". *Septuagint Research: Issues and Challenges in the Study of the Greek Jewish Scriptures*. Ed. Wolfgang Kraus & R. Glenn Wooden. Septuagint and Cognate Studies 53. Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 253–271.